

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2000 m. rugsėjo 16 d.

Nr.181 (33)

Saturday supplement September 16, 2000

No.181 (33)

Susitikimas su M. K. Čiurlioniu — rašytoju

Algimantas A. Naujokaitis

Artėjant M. K. Čiurlionio gimimo 125 metinėms, Lietuvos Rašytojų klubas surengė vakarą, skirtą šį garsų mūsų dailininką bei kompozitorių pristatyti ir kaip rašytoją. Pagrindą tam davė prof. Vytauto Landsbergio surasta, surinkta ir išleista M. K. Čiurlionio literatūrinė kūryba.

Vakare dalyvavęs, prof. V. Landsbergis papasakojo, kaip, tyrinėdamas M. K. Čiurlionio muzikinę kūrybą, daile, atrado jį kaip rašytoją, juo labiau, kad tas „trečiasis Čiurlionis“ — rašytojas visuomenei iki šiol nebuvo žinomas.

Studijuodamas, tyrinėdamas M. K. Čiurlionio gyvenimą ir kūrybą, jau prieš du — tris dešimtmečius archyvuose, pas jo artimuosius, pas kolekcininkus pavykdavo aptikti sąsiuvinuose, dienoraščiuose, net popieriaus skiautelese jo surašytus literatūrinius kūrinius, sakė V. Landsbergis. Ieškodamas daugiau tokių užrašų, jis patyrė, kad vertinga M. K. Čiurlionio rankraščių medžiaga disponavo anų laikų kultūrininkas Ignas Šlapelis, kai ką paskelbęs periodikoje, paminėjęs savo neišspausdintose monografijoje. Aforizmų, kitų trumpų literatūrinių kūrinių buvo aptikta ir M. K. Čiurlionio piešinių albumelyje. Pagaliau jaunystės laikų eilėraščių išsaugojo jo artimųjų atmintis.

Kaip kruopščiai ir kantriai, kruopelę prie kruopelės šis tyrinėtojas rinko M. K. Čiurlionio literatūrinę kūrybą, matyti kad ir iš to eilėrašcio atradimo. Šio šilėrašcio autorystę, autentiškumą V. Landsbergis nustatė iš kelių šaltinių: M. K. Čiurlionio amžininko A. Markeviciaus ir S. Čiurlionio atminties, iš Jadvygos Čiurlionytės užrašų. Kad šis eilėraštis neabejotinai parašytas M. K. Čiurlionio, patvirtino jo citata, rasta paties autoriaus laiške, 1902 m. gegužės 26 d. rašytame broliui Poviliui.

1905 m. M. K. Čiurlionis kartu su jam draugiška Volmanų šeima lankėsi Kaukaze. Įspūdžių paskatintas, jis parašė seriją mažų lyrinų poe-

mėlių proza, kurios pavadinimas „Laiškai Devdorakeliui“ (nuo Kaukazo ledyno „Devdorakas“ pavadinimo). Ši poetinė proza buvo kruopščiai surinkta ir parengta.

Būta ir skaudžių praradimų. V. Landsbergiui pavyko nustatyti, kad gana vertingų M. K. Čiurlionio dienoraščių refleksijų buvo atsiderėję pas vieną kolekcininką. Deja, nei V. Landsbergiui, nei Sofijai Čiurlionytei niekaip nepavyko tuos rankraščius išpirti, o kolekcininkui mirus, jie taip ir dingę kol kas nežinia kur. Priešas sunkino ir ta aplinkybė, kad M. K. Čiurlionis savo žodžio kūrybos niekur nespausdino, turbūt manydamas, pasak V. Landsbergio, jį esant nepakankamai brandžią arba galbūt nenorėdamas angažuotis kaip lenkų literatas. Tad visa literatūrinė kūryba buvo išsimėčiusi rankraščiuose, piešinių albumeliuose, kitokiuose užrašuose.

Šiaip ar taip prof. V. Landsbergiui pavyko surinkti viską, kas įmanoma. Iš to ir atsiskleidė Čiurlionis, kaip įdomus, savitas rašytojas.

Prof. V. Landsbergis pažymėjo, kad Čiurlionio literatūrinis palikimas rašytas lenkų kalba. Nors jis kalbėjo lietuviškai, bet tuomet pakankamai gerai dar nemokėjo, kad plunksna, pasak V. Landsbergio, suspėtų paskui mintį ir fantaziją. Net meilės laiškus žmonai jis rašydavęs lenkiškai.

Surinkęs M. K. Čiurlionio literatūrinį palikimą, dar prieš 20 metų V. Landsbergis parengė ir tuometinei, dar sovietinei „Vagos“ leidyklai įteikė jo literatūrinių kūrinių knygą. Deja, leidyba nepajudėjo iš vietos.

Tik 1997 m. tą prof. Landsbergio parengtą M. K. Čiurlionio knygą *Žodžio kūryba* gražiai, su jo paties iliustracijomis — piešiniais išleido Rašytojų sąjungos leidykla. Parengėjas ją ne tik vertė į lietuvių kalbą, bet ir tekstus atkūrė rekonstrukcijos, ypatingų redagavimo metodais, pasinaudodamas žinomais originalais, ver-

timais, kitais šaltiniais.

Prof. V. Landsbergis apgalvestavo, kad iki šiol M. K. Čiurlionis neminimas lietuvių literatūros istorijoje, jo savita poetinė proza plačiau nesvarstyta, kaip mūsų literatūros reiškinys. Gal kad autorius rašė lenkiškai. Bet juk ir Mairomis kai kuriuos savo eilėraščius rašė lenkų kalba, pastebėjo V. Landsbergis.

Vakare kalbėjęs Rašytojų sąjungos pirmininkas Valentinas Sventickas pripažino, kad iš tiesų svarbu ir reikalinga įterpti į M. K. Čiurlionio nuolatine kūrybos refleksiją ir jo literatūrinę kūrybą, atskleisti „trečiąjį Čiurlionį“ — ne tik kaip didelio talento dailininką, muzikos kūrėją, bet ir kaip rašytoją. Aukštai įvertindamas prof. V. Landsbergio šį nuopelną V. Sventickas pasakė:

— Literatūrinis pasaulis turi būti dėkingas Čiurlionio literatūrinės kūrybos atskleidėjui ir parengėjui, nes niekas kitas šio darbo negalėjo padaryti geriau už jį. Kalbu apie unikalias tekstų rekonstrukcijas, saikingo išsamumo komentarus, šiuolaikiškai skambanti vertimą ir M. K. Čiurlionio knygoje įdėtą įvadinę studiją, prisodrintą jo literatūros — dailės — muzikos gretybių.

Plačiau negrindamas M. K. Čiurlionio — rašytojo kūrybą, V. Sventickas atkreipė dėmesį į to laiko mūsų literatūros gan varganą būvį. Po spaudos draudimo, 1904 m. buvo pasirodęs vos pirmas lietuviškas laikraštis (1904), o literatūrinio žurnalo dar teko laukti net iki 1913 m. Tuomet, kai savo poetinę prozą kūrė M. K. Čiurlionis, vyravo įsitikinimas, kad menas tik atkuria, pasak J. Jablonskio — „fotografuoja“ tikrovę. Tai elementaraus realizmo teorija ir praktika. Mūsų tuometinėje literatūroje pasireiškė vos pirmieji psichologizavimo ženklai (Šatrijos Raganos *Viktutė*, 1903 m.).

— Didžioji dalis Čiurlionio literatūrinės kūrybos parašyta apie 1905-1906 m. stebina garsinėta žanrų įvairovė: pasaka,

IŠ DIENORAŠČIŲ

O virš tų krantų, virš to mylimo Nemuno dangus toks škaistus, švelnus, toks lietuviškas — žiūri, žiūri ir negali atsiziūrėti. Tuomet širdis smarkiau pradeda plakti, o siela nudžiugus himnų pradeda giedoti Tam, kuris tėvynę tau davė Lietuvą. O ir graži gi ta mūsų Lietuva. Graži savo liūdnumu, graži paprastumu ir širdingumu. Nėra čia kalnų, debesis remiančių, nei kaskadų užiančių; pažvelk tik aplink! — koks graudus paprastumas tame reginyje.

Laukas kaip didelis šilkinis kilimas su tamsiai ir šviesiai žaliais langeliais; per lauką juokingai vingiuoja kelias ir pranyksta kažkur grioviuose; palei kelių kryžius, o šalia jo beržas stovi ir verkia. Toli horizonte mėlynuoja miškas. Prisiartink prie jo, tai jis tau paslaptiną kuždesių seną seną legendą apsakys arba raudą graudžiai pradės ošti.

IŠ „SONATOS“

(Andante)

Ruduo. Vėl dulka lietus, palengva krinta lapai, sukasi svaigdami ir krinta ant žolės, ant krūmų, ant takelių. Vis tiek. Vienas numiręs lapas palietė sklędamas mano veidą, rankas, o paskui nukrito čia pat man po kojų, tad peržengiau atsargiai, kad nesumindžiotčiau.

Klajodamas sode, mindžiojau kitus lapus ir jutau juos po savo kojom. Tiek daug jų, tiek daug — negali išsisaugoti. O šlama taip keistai sausai, sustirę, tartum sakytų: nesivaržyk, mums vis tiek. Vidury sodo stovi tuščias namas. Neseniai čia gyveno žmonės, ir vaikai žiūrėjo pro langus ir juokėsi. Liūdna, kad tie langai lentomis užkalti, bet namas jau tuščias.

PSALMĖ

O Viešpatie! Nušviesk, maldauju, kelių mano, nes jo nepažįstu.

Išėjau priekini mūsų procesijos, o žinau, kad ir kiti paskui mane eis, bet kad tik ne šuntakiais.

Klaidžiojame po tamsius miškus, perėjome slėnius ir suartus laukus, o procesija buvo ilga kaip amžinybė.

Kai išvedėme procesiją ant tylios upės kranto, tik tuomet jos galas pasirodė iš tamsaus šilo.

— Upė! — šaukėme. Tie, kurie arčiausiai buvo, kartojo: Upė! Upė!

O tie, kurie lauke buvo, šaukė: laukas, laukas, laukas!

Gale einantieji kalbėjo: Miške esame, ir stebėtina, kad priekyje einantieji šaukia — laukas, laukas, — upė, upė.

— Mes mišką matome, — kalbėjo ir nežinojo, jog jie yra gale procesijos.

Bet nūnai, Viešpatie, kelias kaskart sunkesnis.

Prieš mane aukščiau kalnai, plikos uolos, bedugnės. Tai gražu. Tai be galo gražu. Bet kelio nežinau, ir bangu man. Ne dėl savęs, o ne. Aš einu, ir jie jau paskui mane eina. Viešpatie, jie irgi paskui mane eina, visa procesija — ilga ilga! Galva prie galvos per visą slėnį ir ilguoju upės krantu, ir per tylą, suartą,

M. K. Čiurlionis

didį lauką, o galas tos procesijos slepiasi miške, ir galo jos nėra. Kur yra tiesa, Viešpatie? Jau einu, einu.

PASAKA

Pavargęs belakstydamas didelio miesto gatvėmis, atsėdėdau ant suoloio, pasiuntiniams paskirto.

Buvo baisi kaitra; pilkai geltoni namai kaleno dantimis, įvairiaspalvės iškabos ryškiai spindėjo, kur ne kur stūksojo auksuotas saulėtas bokštas, o žmonės, kaitros nukankinti, ėjo pamažele, tarsi apsnūdę.

Kažkoks senas žmogus, netgi senelis, sunkiai kojas vilkdamas, lazda pasiramsčiuodamas, sustojo kretančia galva priešais mane ir ėmė atidžiai į mane žiūrėti. Jo akys buvo liūdnos, išblėsusios ir lyg be minties. Ant krūtinės kabojo virvutė, priverstyta visokio dydžio kryželių: buvo ten didelių geležinių, truputį parūdijusių, ir mažesnių plokščių varinių, ir mažų sidabrinių, — trumpai tariant, visas rinkinys.

„Elgeta“, nusprendžiau mintyse ir jau norėjau išsiimti iš kišenės varioką, bet senelis, keistai prisimerkęs ir paslaptiną kuždedamas, paklausė:

— Bičiuli, paaiškink man, kaip atrodo žalia spalva?

— Žalia spalva? Hm... Žalia spalva tai yra spalva, na, tokia kaip žolė... medžiai, — irgi žalios spalvos — lapai, — atsakiau (jam) ir apsidairiau aplink, bet niekur nebuvo jokio medelio, jokio žolės lakstelio.

Senas žmogus nusijuokė ir paėmė mane už sagos.

— Eik su manim, bičiuli, jei nori. Aš skubu į tą kraštą, pakeliui papasakosiu tau labai įdomių dalykų.

O kai pakilęs ėjau su juo, senis pradėjo pasakoti.

„Kadaise, labai jau seniai, kai dar buvau jaunas kaip tu, mano sūnau, buvo labai karšta. Pavargęs belakstydamas didelio miesto gatvėmis atsėdėdau ant suoloio, pasiuntiniams paskirto.

Buvo baisi kaitra; pilkai geltoni namai kaleno dantimis, įvairiaspalvės iškabos ryškiai spindėjo, kur ne kur stūksojo auksuotas saulėtas bokštas, o žmonės, kaitros nukankinti, ėjo pamažele, tarsi apsnūdę.

Ilgai aš į juos žiūrėjau ir baisiai pasiilgau pievos, medžių, žalmos, — žinai, tokios gegužės žalmos. Staiga pakilau ir ėjau visą gyvenimą, taip veltui jos ieškodamas tame mieste.

Ėjau vis pirmyn, klausdamas sutiktų žmonių, bet jie, užuot atsakę, duodavo man kryželius. Ilpdavau į aukštus bokštus, bet, deja, visuose horizontuose vis buvo miestas, miestas, miestas, ir niekur — žalmos. Tačiau aš jaučiau, kad yra ji tame krašte, tik aš turbūt nebenuėjau — senas esu. Ak, kad taip kur netoli būtų, tai bent galėčiau pailsėti: kvapas, museles bimbis, o aplink žaluma, žolė, medžiai“.

Žvilgtėčiau į senelį — jis šypsojosi kaip vaikas ir verkė.

Ėjome dar tylomis šiek tiek kelio, galop senelis tarė:

— Na, man jau gana. Toliau nebegaliu, čia jau ir pasiliksiu.

O tu eik, eik be poilsio. Iš anksto sakau, kad kaitra nesibaigs, nakties tame kely nėra, tik amžina diena.

Pakeliui kalbėk žmonėms apie pievas, apie medžius, tik jų nesiklausk arba pasiimk virvutę kryželiams verti.

— Na, eik laimingai, o aš čia pasiliksiu.

Bet vos nuėjau dešimt žingsnių, senelis pradėjo šaukti:

— Palauk, sūnau, užmiršau (pasakyti): žvalgykis nuo aukštų bokštų, tai kelių pajusi. O jeigu bus dar labai toli, ir senatvė tave užklupus, tai ten vėl bus suolois, pasiuntiniams paskirtas, o ant jo jaunų žmonių niekada netrūks.

— Na, dabar jau eik.

Taip pasakė senelis, ir ėjau tolyn, ir žvalgiausi nuo aukštų bokštų.

M. K. Čiurlionis — rašytojui skirtame vakare Rašytojų klube. Iš kairės: aktorai E. Stancikas, R. Stalliūnaitė, prof. V. Landsbergis, Rašytojų sąjungos pirm. V. Sventickas, pianistas J. Karnavičius. Algimanto Žižiono nuotrauka.

eilėraštis, psalmės, lyrinė refleksija, tariamieji laišukai, aforizmai. Retas kuris to laiko mūsų rašytojas turėjo toki įvairų repertuarą, — kalbėjo V. Sventickas. — Bet svarbiausia kas kita — jo kūryba neturi nieko bendra su tuo laiku vyravusiu realizmo ir socialinio angažuotumo literatūrinio sriautu. Su Čiurlionio žodžio kūryba, į mūsų literatūrą iš karto atėjo sąlygkumai, tai ką modernizmo tyrinėtojai vėliau pavadino „atsiribojimo efektu“ („kai mudu sėdėjom tada ant kalnelio, aš patyliukais nuėjau į pakalnę ir stebėjau mus“ — M. K. Čiurlionis „Laiškai Devdorakeliui“). Atėjo taip pat sapnai ir įsivaizdavimai su stulbinančiomis deformacijomis (mįslingiausias atvejis — mylimoji pasivaidena veidrodyje šlykščiai storum lūpom, zvirom akim — *Laiškai Devdorakeliui*), atėjo laisva nutolusių laikų kaita (asiūkliai ir pterodaktiliai šalia dabarties būsenų), grakštūs rimtumo ir žaismės susiglaudimai („Mudu buvome labai užsiėmę, reikėjo žemuogę perpjauti į

dvi lygias puses — ten pat mitinės, kosminės perspektyvos atžilgis (žemės rutulys pamatomas iš aukštybių — ten pat). Nuostabus, savo ankstyvumu išskirtinis — ne tik mūsų literatūros akiplotu žiūrint Čiurlioniškasis literatūros ir muzikos formų bei kompozicijų susitikimas. Čia kalbu ne tik apie tam tikrą motyvų plėtotės būdą ir seką, ne vien apie galimybę gretinti Čiurlionio literatūrinį tekstą ir jo simfoniją vienodu pavadinimu — „Jūra“. Svarbiausias kūrinys šiuo požiūriu yra „Sonata“ — įstabus muzikinės formos poetinis atitikmuo su visais intencijomis ir meistrišku išpaudais.

V. Sventickas pabrėžė, kad dabar, šiam šimtmečiui baigiantis, tiesiog privalu pasakyti, kad pirmais šio šimtmečio metais M. K. Čiurlionio asmenyje Lietuva jau turėjo rašytoją, anksčiau už savo amžininkus atėjusį į moderniausių permąnų lauką, į tą kitą erdvę, kurią paskui užliejo daugybė įvairiakalbių balsų.

— Čiurlionio literatūra, skendėjusi nežinioj, turi būti

suvokta, kaip vis dėlto buvusi tada ir esanti dabar. Tiesiogiai nepaveikusi proceso, ji turi paveikti to proceso vertinimą ir apmąstymą, — sakė V. Sventickas.

Jis nagrinėjo ir kitą M. K. Čiurlionio literatūros kūrybą, jo poetinės prozos bruožą — artėjančių kataklizmų alsavimą, pastebėdamas, kad šie jo samprotavimai gali būti ganėtinai polemiski. V. Sventickas nurodė M. K. Čiurlionio poetinėje prozoje daug kur išreikštą katastrofismo žymų, būdingų daugelio šimtmečių ribai: „Eina eina debesis didelė, pilkas, o ten juodas slenkis, o saulė šviečia, ir šešelis eina pirm manęs per žemę“ (*Iš dienoraščių*). Čia pridėdama „Psalmė“ pabrėžia, akcentuoją procesijos įvaizdą ir nežinomą: „Bet kelio nežinau, ir bangu man“. Panašiai ne kartą akcentuojama bedugnė, chaosas, nerimastingas klausinėjimas. Amžių riba paprastai atgaivina pasaulio pabaigos misterijas. Čiurlionio prozoje šį polinkį ryškiausiai atspindi tvano vaizdai *Laiškuose Devdorakeliui*. Kalbama ir

apie belviltišką sielvartą, baidą, kažkokią milžinišką sieną, ant kurios parašyta: „Žemės Planetos Žemėlapis“. Žemės pusrutuliai tušti, nei salų, nei žemynų — visur vanduo. Į pasakotojo sapną įsiterpia kraštutiniškai drastiškas vaizdas, siejamas su šio literatūrinio laiško adresatu, su mylimąja: „Per porą uolekčių ties viršukalne pakabinata galva. Nukirpti plaukai, piktai šypsosi veidas, tai Tavo galva, Ari be akių. Dieve! be akių Tavo galva baisi. Vietoj akių vien kiauros skyklės, pro jas matyti pasaulis tartum didelė gedulo arfa“.

V. Sventickas pažymėjo, kad šios būsenos ataudų yra ir kituose laiškuose, o „Sonatoje“ ji išreikšta jau ramesniais tonais. Štai „Sonatos“ motyvai: ruduo, lietus, apleistas sodas, nukritę lapai, namai tušti, užkalnėtas langais, be žmonių. Konkretybės plačiai bendrinamos — apleistas sodas aprėpia visą žemyną, suvytę lapai visus žemės takus. Tik vienas žmogus eina antai — „maiseiliu ant pečių ir grėbliu rankoj nešinas“.

(Nukelta į 2 psl.)

Prie M.K. Čiurlionio paminklo pakeliui į jo gimtuosius Druskininkus. Iš kairės: violončelistas Augustinas Vasiliauskas, pianistas Rokas Zubovas, pianistė Sonata Zubovienė, kompozitorius Vytautas Barkauskas, smuikininkė Audronė Vainiūnaitė, kompozitorius Remigijus Merkelys, kompozitorius Mindaugas Urbaitis, altininkas Girdutis Jakaitis, smuikininkas Artūras Šilalė.

Sukaktuvinis M. K. Čiurlionio festivalis JAV-se

M. K. Čiurlionio 125-ųjų metinių festivalio Čikagoje rengimo darbai įgauna pagreitį. Lietuvoje pasibaigė M. K. Čiurlionio 125-osioms metinėms skirtų muzikinių kūrinių konkursas. Konkurso komisija š.m. liepos 24 d. iš dešimties atsiųstų kūrinių atrinko tris — anonimiškai vykusio konkurso nugalėtojus. Šio konkurso tikslas buvo — pasiekti naują žvilgsnį į Čiurlionio kūrybą, kaip į gyvą, naują, kūrybingumą skatinančią galią. Pirmąją vietą laimėjo jaunesniosios kartos kompozitoriaus R. Merkelio (1964) kūrinyje „MiKonst“, fortepijonui ir styginių kvartetui; antrąją — M. Urbaitis (1952 m.) „Ramybė“, fortepijonui ir styginių kvartetui, trečiąją — V. Barkausko (1931 m.) „Karalaitės kelionė“, fortepijonui keturiomis rankomis ir styginių kvartetui. Jau įteiktos premijos ir naujų kūrinių premjeriniai koncertai su didžiuliu pasisekimu atlikti M. K. Čiurlionio gimtinėje Druskininkuose. Pazaislio festivalyje, Nidoje, Juodkrantėje, Palangėje, bus atlikti ir didžiausioje Lietuvos šiuolaikinės muzikos festivalyje „Gaida“. Šiuose koncertuose grojo Vilniaus valstybinis kvartetas ir pianistai Sonata ir Rokas Zubovai, kurie, sugrįžę į Čikagą, ketinami dalyvauti Čiurlionio 125-ųjų metinių festivalio organizacinių darbų ir, sukvietę Amerikos lietuvių menininkų draugijos organizacinį komitetą, galutinai patvirtinti visą festivalio programą.

Amerikos lietuvių menininkų draugija, norėdama prisidėti prie M. K. Čiurlionio meno bei dvasinių idėjų plitimo Amerikoje, pristatys dailininko ir kompozitoriaus dailės, muzikos, literatūros palikimą tiek lietuviškajai, tiek amerikietiskajai auditorijai. Koncer-

produkcijų paroda. Dainuoja „Dainavos“ ansamblis, diriguoja Darius Polikaitis. Griežia Valstybinis Vilniaus styginių kvartetas: Audronė Vainiūnaitė (smuikas), Artūras Šilalė (smuikas), Girdutis Jakaitis (altas), Augustinas Vasiliauskas (celė), fortepijonu groja Rokas Zubovas. Čiurlionio laiškus ir poeziją skaito Audrė Budrytė.

Lietuvių dailės muziejuje, Pasaulio lietuvių centre, Lecomte, lapkričio 3 d. 7 v. p.p. — Amerikos lietuvių dailininkų kūrybos darbų, sukurtų M. K. Čiurlionio 125-ųjų metinių proga, parodos atidarymas. 8 val. p.p. — Lietuvos kompozitorių kūrinių, sukurtų M. K. Čiurlionio 125-ųjų metinių proga, premjera Amerikoje. Griežia Valstybinis Vilniaus styginių kvartetas, pianistai Sonata Zubovienė ir Rokas Zubovas. Įžanginiu žodžiu kūrinius pristatys muzikologas Linas Paulauskis.

Jaunimo centras. Čikaga. Lapkričio 4 d., 12 val. — šeštadieninės liuanistinės mokyklos mokinių meno darbų parodos atidarymas ir koncertas. Koncertuoja jaunieji pianistai ir mokyklos vaikų choras, diriguoja Darius Polikaitis.

Čiurlionio galerija Jaunimo centre. Lapkričio 4 d. 6 val. p.p. — M. K. Čiurlionio tapybos darbų reprodukcijų ir Amerikos lietuvių dailininkų darbų, sukurtų M. K. Čiurlionio 125-ųjų metinių proga, parodos atidarymas. 7 v. p.p. — vaidinimas pagal M. K. Čiurlionio ir S. Kymantaitės Čiurlionienės laiškus. Režisierė Audrė Budrytė. Akademine studija — „Sugrįžtant prie Čiurlionio“.

Jaunimo centras. Didžioji salė. Čikaga. Lapkričio 5 d., 3 val. p.p. — M. K. Čiurlionio muzikos ir poezijos vakaras. Dainuoja „Dainavos“ ansamblis, diriguoja Darius Polikaitis. Griežia Valstybinis Vilniaus styginių kvartetas. Forte-pijonu groja Rokas Zubovas. Čiurlionio poeziją ir laiškus skaito aktorė Audrė Budrytė.

Goodspeed Hall, University of Chicago. Lapkričio 5 d., 7 val. p.p. — Lietuvos kompozitorių kūrinių, sukurtų M. K. Čiurlionio 125-ųjų metinių proga, premjera Amerikoje ir Čiurlionio tapybos darbų reprodukcijų paroda. Groja Valstybinis Vilniaus styginių kvartetas, fortepijonu — Sonata Zubovienė ir Rokas Zubovas. Įžanginiu žodžiu kūrinius pristato muzikologas Linas Paulauskis.

Bostono universitetas. Lapkričio 7 d., 12 val. Naujosios muzikos master klasė universiteto kompozicijos studentams. Dalyvauja Valstybinis Vilniaus styginių kvartetas. Pianistai Sonata Zubovienė ir Rokas Zubovas. Muzikologas Linas Paulauskis.

Lapkričio 7 d., 8 val. p.p. — Lietuvos kompozitorių kūrinių, sukurtų M. K. Čiurlionio 125-ųjų metinių proga, premjera. Griežia Valstybinis styginių kvartetas. Forte-pijonu groja Sonata Zubovienė ir Rokas Zubovas.

Steinway Hall. Acron, Ohio. Lapkričio 10 d. 7 val. p.p. — Lietuvos kompozitorių kūrinių, sukurtų M. K. Čiurlionio 125-ųjų metinių proga, premjera. Groja Valstybinis Vilniaus kvartetas, fortepijonu — Sonata Zubovienė ir Rokas Zubovas.

Severance Hall. Cleveland, Ohio. Lapkričio 12 d., 3 val. p.p. — Lietuvos kompozitorių kūrinių, sukurtų M. K. Čiurlionio 125-ųjų metinių proga, premjera. Griežia Valstybinis Vilniaus styginių kvartetas:

Lietuvių muzikos melodika ir harmonija

Universalumų požymiai: bendrumo faktoriai, analogijos ir ryšys su kalba, universalumų atskleidimo priemonės

Karolis Rimtautas Kašponis

Bendrumo, tapatumo ir skirtumų, atskirųjų kategorijos — pagrindinės filosofijos, logikos, matematikos ir kitų mokslo šakų sąvokos. Su šiomis kategorijomis yra susiję pagrindinių mokslo sąvokų apibrėžimas. Bendrumai ir skirtumai — tampriai susiję reiškiniai, ypač kai bendruma yra skirtumų viduje, o skirtumai — bendrumų viduje. Lyginamieji reiškiniai vienokiomis savybėmis tapatūs, pastebimi bendrumai, o kitokiomis savybėmis išryškėja jų skirtumai. Todėl analizuojant bendrumus ir skirtumus svarbu parametriniai, ekvivalentiškumo reiškiniai, elementariųjų dalelių tapatybė ir kt. Taigi bendrumų, tapatybių ir skirtumų, atskirųjų išsiaiškinimas yra vienas iš reiškinų pažinimo uždavinių. Jį sprendžiant vieną svarbiausių vaidmenų atlieka kiekybiniai tyrimo metodai. Panaudojant juos ypač svarbus yra skaičiavimo tikslumo laipsnis. Netiesingai jo panaudojimas gali iškreipti tiriamųjų reiškinų bendrumų ir skirtumų vaizdą: bendrumai gali būti netiesingai įvertinami skirtumais arba skirtumai bendrumais.

Reiktų pabrėžti, kad bendrumai, kuriuos suprantame kaip universalumus, suvokiame lyginant su skirtumais, kurie turi kitus požymius, negu universalumai. Tuo būdu bendrumai-universalumai ir skirtumai-specifiškumas muzikoje yra vieningas reiškinys. Nustatyti universalumus įmanoma tik nustatius skirtumus.

Šiam tikslui pasiekti pravartu pasitelkti kiekybinius tyrimo metodus, lyginamąją analizę, kurie atskleidžia kūrinių turinio procesų vaizdą. Šiame amžiuje komparatyvistika yra viena iš aktualiausių mokslo

sričių. Reiktų konstatuoti, kad Lietuvoje lyginamieji tyrimai ženklus kalbotyroje bei folkloristikoje. Muzikologija dar per mažai naudoja lyginamaisiais tyrimais, todėl čia ir bandoma tai daryti.

Šių laikų įvairių šalių muzikos kultūroje deramą vietą turi lietuvių muzika. Europos muzikos kultūros panorama tikrai būtų nepilna be lietuvių liaudies muzikos, ypač monodinių liaudies dainų, unikalių polifoninių sutartinių, be Mikalojaus Konstatino Čiurlionio, Juozo Gruodžio, Kazimiero Viktoro Banaicio, Jeronimo Kačinsko, Balio Dvariono, Eduardo Balsio, Juliaus Juzeliūno, Broniaus Kutavičiaus ir kitų kompozitorių kūrybos. Lietuvių muzikos lygmuo, jos profesinė branda leidžia jai Europos muzikos kultūros lyginamuosiuose tyrimuose tapti reprezentatyviai.

Lietuvių muzikos raidos ypatybės, tarp jų ir specifinės nacionalinės, yra muzikologų dėmesio centre. Jų tyrimams skirti Algirdo Ambrazo, Juozo Antanavičiaus, Jadvygos Čiurlionytės, Juozo Gaudrimo, Juliaus Juzeliūno, Vytauto Landsbergio, Rimos Mikenaitės, Onos Narbutienės, Loretos Venclauskienės ir kitų darbai, kuriuose nemaža dėmesio skiriama muzikos kalbos, jos sudedamųjų dalių — melodikos ir harmonijos analizei.

Aiškinant lietuvių muzikos specifines nacionalines savybes — skirtumus — muzikologai visų pirma kreipia dėmesį į melodikos dermingtonacinę sandarą, ritmikos, harmoninės kalbos savitumus. Jie pabrėžia, kad lietuvių melodikoje ypatingą vietą turi kvartų intervalas, kad lietuvių liaudies dainų ankstyvo-

sios melodikos intonacinės kryptys (melodijos fragmentuose) — reikšmingas tercijos intervalas. Vieningai pripažįstama, kad lietuvių melodikai būdinga visa eilė trichordinių, kvartinių-kvintinių, mažosios tercijos intonacinių krypčių atmainų. Apibūdinant ritmikos savybes muzikologai pateikia tipiškas ritmines schemas, būdingas įvairių žanrų muzikinio folkloro ir kompozitorių kūriniams.

Tačiau kitų tautų muzikos kultūrų folklore (drauge ir kompozitorių kūryboje) aptinkamos identiškos intonacijos, intervalų struktūra, ritminės formulės, kurios yra lietuvių melodikoje. Tai įrodinėja Rimantas Astrauskas, Moisej Goldin, August Robert Niemi, Izalij Zencovskij ir kiti.

Analogišką reiškinį stebime charakterizuojant ir lietuviškosios harmonijos specifines savybes, kurios paprastai yra organiškai susiję su melodikos ypatumais.

Nauji tyrimai pateikia vis daugiau ir daugiau argumentų, įrodančių, kad minėtiosios priemonės negalima traktuoti kaip vien specifinėmis lietuviškomis.

Tačiau mūsų klausia, muzikinė atmintis bei suvokimas išskiria lietuvių muziką (taip pat ir kitų muzikinių kultūrų) specifines savybes, kurias muzikos teorija dar nepilnai paaiškina. Todėl iškyla būtinybė ieškoti naujų tyrimo būdų.

Mūsų klausia jautriai reaguoja į muzikos elemento dažnį, to elemento ryšius su kitais, dermės elemento koreliaciją su ritminiu ir kt. Dėl to muzikos tyrimuose tampa svarbiais:

- 1) lyginamasis metodas;
- 2) analizė, kuri pagrįsta netiesioginiu stebėjimu bei faktorių pagrindimas tikimybių-statistiniu metodu.

Įvairių muzikos kultūrų duomenų — visuose muzikos struktūros lygmenyse, kurie pateikia jos žymes, savybes, kokybę — lyginimas mums išryškina bendrybes-universalumus ir skirtumus-atšķirumus, specifines savybes. Netiesioginis stebėjimas atskleidžia faktorių, giluminius procesus, kurie egzistuoja, tačiau kurių neįmanoma tiesioginiu, betarpišku būdu rasti, analizuoti ir pagrįsti (nors į juos ir reaguoja mūsų klausia). Tiki-

M.K. Čiurlionis-rašytojas

Atkelta iš 1 psl.

Toks tad čiurlioniškasis amžiaus pradžios keičiamas. Apokaliptiškas, galima sakyti, vaizdas.

V. Sventickas pastebėjo, kad Čiurlionio nederėtų vaizduotis vien svajingų fantastų, kad nusaldintas jo kūrybos suvokimas yra netikras, pernelyg „pasirinktinis“, kad šimtmečių slenksčio socialiniai lūžiai buvo įsimeleję į jo menų savitus pavaldus. Paralelinį reiškinį V. Sventickas įžvelgė iš šio amžiaus ketvirtosios dešimtmečio B. Brazdžionio ir J. Aisčio poezijoje, kurioje juntamas artėjantis karo ir kitų kataklizmų alsavimas, ypač J. Aisčio 1933 metų eilėraštyje „Pastoralė“. Prof. V. Landsbergis pažymėjo ir skaidrias M. K. Čiurlionio poetines

mybinis-statistinis metodas, atitinkas analizuojamųjų reiškinų prigimtį ir atskleidžiantis giluminius procesus, išlaisvina nuo daugybės tyrimo operacijų kartojimo. Tuo būdu pasitelkiami tikslieji tyrimo metodai, kartu ir tikslųjų mokslo šakų potencialas. Čia aptariamame darbe (Kašponis 1992), vartojant lyginamąjį ir tikimybinį-statistinį metodą, parengta metodika melodikos ir harmonijos bendrumams ir skirtumams tirti. Ji ir panaudojama lietuvių ir kitų Europos tautų muzikos analizei.

Melodikos tyrimui vartojami metodai, kurių tikslas nustatyti specifikos ir identiškos faktorių, atskleisti intervalų dažnį, intonacinių krypčių dažnį, metrinio funkcionalumo intensyvumo savybes, o taip pat melodikos ir kalbos analogijas bei ryšius.

Harmoninės kalbos analizėje parodomi bendrumo ir skirtumų tyrimo metodai, kurie taikytini tokiose srityse, kaip akordų rinkinys, akordų dažnis ir binariniai ryšiai bei jų dažnis, harmoninių ir metrinų funkcijų koreliacija, dirbtinės, dermės ir dvylikos garsų sistemos harmonija. Čia parodomi harmonijos ir melodikos ryšiai akordų dažnio, binarinio akordų ryšių bei jų dažnio, dvylikos garsų sistemos srityse ir iš dalies analogiški ryšiai akordų rinkinio, harmoninių ir metrinų funkcijų koreliacijos, dirbtinių dermių srityse.

Tyrimo remtasi Anatolij Milka funkcionalumo muzikoje teoriniais pagrindais.

Lyginant lietuvių ir kitų Europos kultūrų muzikos elementų dažnį, taikant tikimybinį-statistinį metodą, šiame darbe nustatomi tapatūs reiškiniai, bendrumai, kurie išreiškiami atitinkamomis formulėmis (Kašponis 1992:36, 111). Skirtumai, savitumai irgi išreiškiami atitinkamomis formulėmis (Kašponis 1992:36, 111).

(Nukelta į 3 psl.)

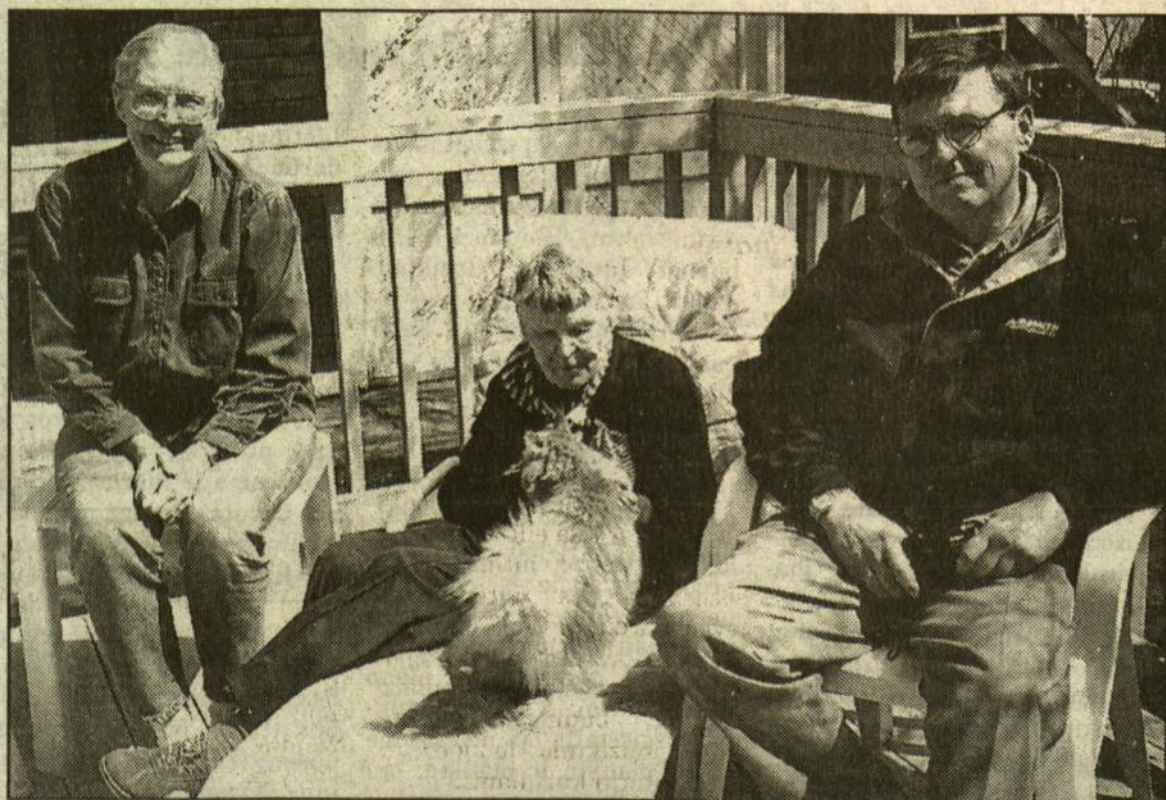
M. K. Čiurlionis. Kompozicija. Ornamentas. 1907-1908. Tušas. 6,6x5,5.

Audronė Vainiūnaitė (smuikas), Artūras Šilalė (smuikas), Girdutis Jakaitis (altas), Augustinas Vasiliauskas (celė). Forte-pijonu groja Sonata Zubovienė ir Rokas Zubovas.

Skleisti M. K. Čiurlionio kūrybos šviesą yra atsakomybė ir pareiga. Šio didžiulio darbo ėmėsi Amerikos Lietuvių menininkų draugija. Festivalio rengėjai pajuto pritarimą,

kviečia visus norinčius, galinčius prisidėti prie organizavimo darbų, atsiliepti. Norėdami gauti daugiau informacijos ar su pasiūlymais visada galite skambinti Amerikos lietuvių menininkų draugijos telefonu 773-776-8818 arba ieškoti Internetinė adresu: mkc2000.tripod.com

Laima Krivickienė

Dailininkė Jadvyga Paukštienė su dukra Gražina ir sūnumi Vytautu.

Pašaukimas

Nerimstanti, neprijaukinama žmogaus dvasia. Lyg amžinas keleivis piligrimas, menininkas keliauja savo gyvenimo keliu, ieškodamas savosios kūrybinės tautos. Kokia ji gerai žinoma dailininkės Jadvygos Paukštienės, kurios kūrybos paroda, lyg ataskaita už visus paskutinius dešimtį metų ruošiamą Jaunimo centre, Čiurlionio galerijoje š.m. rugsėjo mėnesio pabaigoje, gali paaiškinti tik ji pati. Iš tiesų, 88-į metų sulaukusi, — „esu ilgiausiai kurianti dailininkė, tik pagyvok, nuo jaunystės iki 2000-ųjų metų!“ — besidžiaugianti dailininkė, visa savo kūryba mūsų akyse iškyla, kaip plataus užmojo, sukaupytos vidinės jėgos meistrė, žavinti ryškia fantazija, jautriu, bet tvirtu potėpiu, igimta menine kultūra, veržlia kūrybine energija. Tačiau kartu su susizavėjimu neišvengiamai rūpi klausimai: kur glūdi dailininkės talento šaknys, kokie veiksniai formavo jos prigimtį, kokią vaidmenį jos gyvenime atliko šeimos tradicijos ir veiklos perimamumas.

Tikėdamasi išgirsti atsakymą į mane dominancius klausimus, apsilankiau dailininkės Jadvygos Paukštienės namuose, Oak Lawn, IL. Ten susipažinau su jos sūniumi Vytautu, pagrindiniu ir svarbiausiu mamos pagalbininku, ypač, kad artėjant autorinės parodos atidarymui, atsiranda vis naujų rūpesčių — iš didžiulės krūvos per ilgą metų sukurtų paveikslų reikia

Dail. Jadvyga Paukštienė.

atrinkti gal 50, juos paruošti, įreminti. Susedusios kalbamės apie jaunystę, Lietuvą, mokyklą, apie meną. „Mano senelis ir tėvas buvo staliai. Geriausi staliai. Tėvas turėjo geras stalių dirbtuves Kaune ir įrengė interjerus svarbiausiose Kauno pastatuose. Mano tėvas tapė; jau iš jaunystės aš buvau mene. Pas mus visada būdavo dažai, popierius, pieštukai ir vieta, viskas vaikams. Yra vieta ant stalo ir piešk. Matai gerą tėvo pavyzdį. Tėvas įdomus buvo tuo, kad jis mėgo vaikščioti po varžytines. Jam buvo įdomūs visi senovės dalykai, meno kūriniai, ir jis pirkdavo paveikslus. Taip, kad aš su menais iš mažų dienų“.

„Menai dirbu be perstojo, negalėjau būti be meno nei dienos. Aš nedariau pertraukų. Taip ir gyvenau — tarp šeimos ir meno; kur nors kamputyje prisiglausiu ir piešiu, piešiu, ir tapau, tapau. Tik tokiu būdu: jokios atelės, jokios studijos, jokio komforto“, —

pasakoja dailininkė. Kiek gi dailininkė sukūrė darbų? Kas galėtų suskaičiuoti? Juk, dar besimokant Kauno Meno mokykloje, kaip pati išsitarė „gerų geriausioje“, 1937 m. gavo aukso medalį už kilimo projektą Lietuvos paviljoną Pasaulinėje Paryžiaus parodoje, o 1938 m. dailininkė Jadvyga Dobkevičiūtė-Paukštienė, baigdama Kauno Meno mokyklos dailininko Petro

Kalpoko tapybos studiją, jau dalyvauja parodose. Jos kompozicijos buvo premijuojamos. Kelis metus tęsė studijas Paryžiuje, Academie de Beaux Arts, žinomo prancūzų tapytojo prof. d'Espagnat klaseje.

„Tai pasaulinė meno mokykla ir Paryžius persunktas menu: muziejai iš visų pusių, stiprus talentai. Profesorius padrašinimas didino norą kurti, būti individualiai. Tai buvo laimingiausias laikotarpis — šviesus, pilnas vilčių, kūrybinio džiaugsmo laikas“. Studijuojant Akademijoje, buvo premijuota tris kartus, Pasaulinėje Meno ir Pramonės parodoje 1939 m. dailininkė apdovanota premija ir aukso medaliu. Nuo 1939-ųjų metų nuolat dalyvavo kasmetinėse Lietuvos Dailininkų sąjungos ruošiamose parodose Kaune ir Vilniuje. Palikusi Lietuvą, dalyvavo parodose Vokietijoje, dėstė piešimą lietuviškoje gimnazijoje. Laiką, praleistą Vokietijoje pati įvardija, kaip mažiausiai produktyvų: „...karas suvirškino viską — jėgas, drąsą, nuotaiką, sveikatą, pa-

deti, net ir jaunystę“, — tik, staiga smagiai sako: „Prisimenu, kaip mes stovėjome Berlyne viduryje Triumfo aikštės — aš su vežimėliu, su Kęstučiu ir Gražina, ir vyras mano. Tik mes vieni. O bombos aplinkui tik krenta, krenta“.

Naujasis Pasaulis. Čikagoje nuo 1946-ųjų. Kūrybinis darbas ir parodos. 1948 ir 1958 metais dalyvauja reprezentacinėse lietuvių dailės parodose New Yorke ir kiekviena metais vėliau, metai iš metų dalyvauja įvairiausiose parodose įvairiausiose Amerikos miestuose. „Dirbau ir dirbau ištisai. Ir viskas iš savęs. Aš esu poimprezionizmo laikų. Man turėjo įtakos impresionizmas, bet ne toks suvaržytas, tik laisvas, kuris zengia palaipsniui į ekspresionizmą. Laisvė ir tempas. Neatidėliot; ateina idėja ir guldyk ant drobės, savęs nekamuojant, lyg iš atminties. Ir nieko aš nesiskolinu“.

Gyvendama Paryžiuje, pajutusi kūrybos laisvę ir darbo skonį, tapė, kūrė grafikos darbus. „Grafiką pradėjau Paryžiuje, todėl, kad Paryžiuje reikia tempo. O tapybos juk nepaskubinsi. Ir Paryžiuje visi piešia, o mokykla koreguoja“. Ir Lietuvoje, ir Paryžiuje sukūrė diplominius darbus. „Mano diplominis darbas buvo 'Audra'. Tai ne pažadas, ne. Tai šeima, susirinkusi žiūrėti pro langą, o už jo žaibuoja. Tik aš galvoju apie kitą audrą, nes jau buvo bolševizmo pavojus. Tai buvo tikrai impresionistinis paveikslas ir pažiūrėjus mažai skiriasi nuo dabar sukurtų. Gal todėl, kad aš esu pati, aš esu aš, ir visai nesistengiu kieno nors itakoję būti“.

Pokalbis apie meną, kūrybą, visada įdomus, ypač kai kalbi su dailininku, kuris turi tiek daug pasakytų.

„Turiu savo vertinamus, mėgstamus pasaulinius dailininkus. Ypač aš mėgstu norvegą Munch. Tai man jo darbai yra labiausiai ekspresyvi ir labai psichologiniai. Labai gilūs ir laisvi. Jis neturi to spalvingumo, taip kaip impresionizmas Paryžiuje, bet neturi sukaustymo. Palaidas jis toks, bet mane tas žavėjo. Savęs nekamuoti ant drobės, turi idėją ir varyk tiesiog iš atminties, kaip aklas beveik, ką tu jauti, trauk su teptuku iš paletės. Tai Munch. Mėgstu vokiečių ekspresionizmą. Tą gryną. Bet taip pat aš labai

mėgstu Diurer. Jis labai estetiškas, labai. Taip pat Frank Halz: puikus, gražus irgi laisvas ir jau gali pritapti prie modernistų. Man tapytojas turi būti su jėga. Kad jis kovoja su savimi, kad jis kovoja su gamta“.

Prisimenu, kad prieš eilę metų, domėdamasi Čiurlionio galerijos paveikslų kolekcija, kuri dabar jau Lietuvoje, atkreipiau dėmesį į dailininkės J. Paukštienės paveikslus. Jie išsiskyrė iš kitų savo stiliumi, originalia išraiška, jie reikalavo dėmesio. Meno mylėtojai seniai įsidėmėjo dailininkės kūrybą, rašė apie parodas, nes jos individualybė neleido praeiti pro šalį. Dailininkė impresionistė, ekspresionistė, „Giedros spalvų žaismo dailininkė“, — taip ją apibūdino dail. V. Vizgirda, „Dramatiško gamtovaizdžio dailininkė“, rašė dail. P. Kaupas, „Kantri iškotoja esminės meno prasmės“, įvardijo dail. M. Sileikis.

„Aš labai mėgstu piešti. Mano mylimiausias užsiėmimas mene piešti“. Dar ir dabar Drauge pasirodo jos piešiniai. Juos skiria vaikams, žinodama, kad tik iš jaunystės galima vaiką patraukti prie tikrojo meno ir jo pajautimo. „Tie mano piešiniai labai laisvi. Jie be pieštuko, be trintuko. Paimu plunksną ir darau, tiesiog iš jausmų, maždaug tasuku matau, o toliau dėmes, formos. Labai mėgstu portretus. Labiausiai nemėgstu gamtos peizažų, vaizdų arba gelių, tai to nemėgstu, nors esu daug padariusi. Man įdomiausias žmogus. Žmogaus formos, moters formos, kokios tai gražios spalvos jos kūne, mane visuomet žavėjo aktai ir labai mėgstu, labai lengvai, vienu ypu, vienu judesiu pagaučiu visas kūno linijas“.

Bėga laikas, įtempto kūrybinio darbo laikas, drauge su gyvenimo patyrimu, pojūčių kaita ir menas išgyvena savąją raidą ir kaitą, menas — esminė dailininko savybų išraiška. Pirmas abstraktas Amerikoje. Tema „Emigrantai“: viduryje žmonių figūros. „Čia kaip tik savo šeimą sukomponavau; mano Gražina, mano Kęstutis ir mudu su vyru pačiam centre. O kitoje pusėje pats paskutinis abstraktas. Ir jie abu labai tolimi. Bet man atrodo, kad abstraktas yra tolimas žmogaus dvasiai, per daug ieškantis kažko nepaprasto, bet išieina kas? Abstraktas iš viso

yra lyg naikinimas praeities. Yra pasaulinių meistrų, kurie galvoja, kad reikia paslepti arba sunaikinti Renesansą, kad Renesansas yra didelis meno priešas. Tas tiesa, Renesansas turi per daug anatomijos, bet kas gali prilygti Renesanso vaizduotei ir tobulumui. O abstraktas iš tikrųjų nėra lojalus, nėra tikras menas, kažkas suviliotas spalvų, suviliotas beformė gamta. Ta beformė gamta iš dalies nieko nesako. Dabar ultra modernizmas, paima tikrą daiktą, suvynioja, sulanksto ir kas po daugelio metų galės įrodyti, kad tuo metu buvo kažkoks menas. Aš nesu grynai abstraktaus meno kūrėja. Man patinka modernus menas, pradedant nuo Munch, man nepatinka tas spalvų mėtymas, taškymas po drobę, kaip Polak, ne, tai ne man. Picaso pateisinu, koks jis puikus piešėjas. Paimkim jo ankstyvąjį arba mėlynąjį periodą.

(Nukelta į 4 psl.)

Lietuvių muzika...

Atkelta iš 2 psl.

Pagrindžiant bendrumus ir skirtumus, dviejų statistinių grupių palyginimui buvo taikomas kriterijus chi kvadrato (χ^2) ir įvertinamas įvykių dažnių skirtumo statistinis esmingumas.

Muzikos kalbos elementų išdėstymo tvarka, elgsena turi tiesioginį poveikį muzikos suvokimui. Toji elementų tvarka formuoja laukiamos muzikos sistemą, turi įtakos išankstiniam suvokimo paruošimui, nuostatai. Visa tai psichologiškai veikia klausytoją, kuris kurinius (tapatumų ir skirtingumų pagrindų) diferencijuoja, priskirdamas juos vienos ar kitos tautos, kompozitoriaus, kompozicinės mokyklos, stiliaus ar kitai muzikai.

Atlikus tyrimus, padarytos šios išvados:

Lietuvių muzikos melodikos ir harmonijos specifines ypatybes atskleidžia jos elementų tvarka (elgsena, t.y. dažnis, intensyvumas, sklaida), kuri išskiria ją iš kitų muzikinių kultūrų tarpo.

Intonacinių kryptų dažnis, kurį daugeliu atvejų atitinka ir intervalikos charakteristikos, rodo, kad lietuvių muzika išsaugojo savyje daugiau senųjų melodikos ypatybių, negu kitos darbe lyginamos Europos muzikinės kultūros; ši išvada padaryta remiantis nepriklausomu tyrimu.

Lietuvių muzikinio folkloro metrinio funkcionalumo specifinius savitumus ryškiausiai atskleidžia silpniausios metrinės dalies pulsacija.

Lietuvių melodikos kalbiniam-intonaciniam turiniui neretai turi įtakos lietuvių kalbos intonacinės ypatybės, emociniams-prasminiams niuansams — žodis, kalbos intonacija.

Teiginiai apie lietuvių melodikos specifines savybes (ypač intonacinių kryptų dažnio, kurį daugeliu atvejų atitinka ir intervalikos charakteristikos, savybes) koresponduoja su koncepcija, kurioje yra tvirtinama, kad lietuvių kalba iš visų gyvųjų indoeuropietų kalbų geriausiai išlaikė senąjį garsyną ir daugelį morfologinių ypatybių. Tuo būdu lietuvių melodikoje yra analogiška esminė savybė kaip ir lietuvių kalboje.

Lietuvių profesionaliosios muzikos harmonija pagrįsta Europos šalių muzikos harmoninės kalbos principais. Tačiau lietuvių melodikos (ypač liaudies muzikos) savitumų funkcijos lemia kompozitorių

kūrybos harmoninės kalbos ypatumų genezę. Kompozitoriai savo kūrinuose atskleidžia savybes tos melodikos, kuriai būdinga ypatinga „elementariųjų dalelių“ tvarka, iš dalies charakteringa lietuvių muzikinio folkloro seniausių melodijų tipams.

Tuo būdu, skirtumai, atskirybės konkrečioje sistemoje, kaip taisyklė, atspindi vienos arba kelių kitų sistemų su specifiniu turiniu savybes, o skirtumų genezė remiasi kelių skirtingų sistemų sąveika. Atskirais atvejais, kai sistemoje yra vienas ar kitas elementas, kurio nėra kitoje sistemoje, toks elementas dar nesudaro skirtumo faktoriaus, jeigu jo dažnis, elgsena, išsisklaidymas nesukuria skirtingų faktorių.

Lietuvių melodikos ir harmonijos analizė pasirinktais parametrais toli gražu neapėmia visų nacionalinių savitumų. Tikslinga nustatyti vieno ar kito faktoriaus (intervalo, intonacinės krypties, akordo ir pan.) vaidmenį formos atžvilgiu, atskleisti įvairių elementų koreliaciją formos dalių atžvilgiu ir kt.

Panaudotieji metodai galėtų pasitarnauti nustatant konkretaus kūrinio statistinį priklausomumą ar nepriklausomumą apibrėžtos kompozicinės mokyklos, kūrybinės krypties, tam tikro laikmečio kūrybai, analizuojant meninės individualybės savitumus, naujovės klausimus ir kt.

Panaudotą šiame darbe metodiką galima taikyti analizuojant ne tik lietuvių muziką, bet ir kitų nacionalinių muzikinių kultūrų arba bet kurios pasirinktos muzikos metodiką ir harmoniją, nes, jungiant tikimybinį-statistinį ir lyginamąjį tyrimo metodą (panaudojus kriterijų chi kvadrato (χ^2)):

a) išryškunami ir palyginti apibrėžtai įrodomi tie bendrumo faktoriai ir skirtumų funkcijos, kuriuos nustatyti kitais būdais nėra galimybių;

b) sudaromos prielaidos tyrimams naudoti kompiuterį, taigi padidinti tyrimo efektyvumą.

Duomenys, užfiksuoti šio tyrimo eigoje įrodo ir leidžia teigti, kad, lyginant, gretinant įvairių Europos muzikinių kultūrų melodiką ir harmoniją, bendrumai turi tendenciją viršyti skirtumus.

Tuo būdu bendrumo faktoriai, su tendencija viršyti skirtumus, analogijos ir ryšys su kalba, kurie atskleidžiami lyginamuoju ir tikimybinio-statistiniu tyrimo metodu — rodo universalumus lietuvių ir lyginamųjų Europos tautų muzikoje.

Darbe padarytos išvados iš dalies mums primena, kad pasaulio universitetuose lietuvių kalbos intonacinės ypatybės, emociniams-prasminiams niuansams — žodis, kalbos intonacija.

Didysis prancūzų kalbininkas Antoine Meillet, ne kartą lankęsis Lietuvoje, tyręs lietuvių kalbą ir paskelbęs darbų apie jos savybes, recenzavęs lietuvių įžymiųjų kalbininkų Jono Jablonskio, Kazimiero Bugos, Prano Skardžiaus lingvistinius veikalus, yra pasakęs: „Tas, kuris nori žinoti kaip kalbėjo mūsų proseneliai, turi atvažiuoti pasiklausyti, kaip kalba lietuvis valstietis“ (Mokslas ir gyvenimas 1982:15).

Perfrazuodami šiuos žodžius mes galime pasakyti: tas, kuris nori išgirsti, kaip dainavo europiečių prosenelių prosenelės, turi atvažiuoti pasiklausyti, kaip dainuoja senoji lietuvių valstietė.

Jadvyga Paukštienė. „Čikagos pakrantė rudenį“. Aliėjus.

Jadvyga Paukštienė. „Audra“. Tai jos diplominis darbas 1938 m. Kauno Meno mokykloje laimėjęs II premiją.

Leidiniai

Žvilgsnis į monografiją apie dail. A. Varną

„Jei šiuos tokius takus esame praskynę per kultūrinis tautos raistus bei pelkynus ir jaunesniajai lietuvių kartai esame kiek padėję išeiti į plačiuosius tautinės kultūros vieškelius, tai busime tikrai patenkinti ir suraminti, kad nebepasmiškai gyvenome ir sieljomės, ir vargome...“, — tokiais dail. Adomo Varno žodžiais pradeda neseniai Čikagą pasiekusi stamboka (308 ir dar 16 puslapių su spalvotais paveikslais) knyga apie šį didį kūrėją.

Adomas Varnas vadinasi ši, Zitos Žemaitytės paruošta, „Baltų lankų“ leidyklos išleista, monografija. Joje bandoma pažvelgti į dailininką, kuris išgyveno šimtą su puse metų ir per tą laikotarpį sukūrė daugiau negu 1,000 kūrinių.

Mums, čikagiečiams, buvo reta proga lankyti šio dailininko 90-jam gimtadieniui surengtoje meno parodoje Balzeko Lietuvių kultūros muziejaus galerijoje (tada dar Archer gatvėje) ir dalyvauti jo šimtojo gimtadienio minėjime bei parodoje Lietuvių tautiniuose namuose. Parodos atidarymo metu dail. A. Varnas padarė pranašišką pareiškimą, sakdamas, jog Lietuva netrukus atgaus nepriklausomybę.

Monografijos autorei, kaip atrodo, nebuvo lengva prista-

tyti šį neeilinį kūrėją, Lietuvos dailės patriarchą. Todėl įžanginiame žodyje Z. Žemaitytė rašo:

„Kokiais kriterijais jį vertinti, kad nepažeistume pusiausvyros tarp to, kas buvo labai svarbu, ir to, kas sudarė tik foną atskleidžiant asmenybei su jos aspiracijomis ir turtin-gu dvasiniu gyvenimu. Jei į gyvenimą, asmens saviraiškos siekimą pažvelgtume kaip į nuotyki, Adomas Varnas galėtų būti tokio gyvenimo — nuotykiu iškilus herojus, palikęs savo darbais ir kūryba ryškius pėdsakus tautos kūryboje“.

Gimęs 1879 metais, dail. A. Varnas jaunystėje blaškėsi, ieškodamas savojo kelio. Jis trejus metus išbuvo kunigų seminarijoje, o tada Peterburge mokėsi dailės mokykloje. Bet po trejų metų ir ją metė, toliau studijuodamas ir dirbdamas Krokuvoje, Ženevoje, Sicilijoje, Zakopaneje.

„Ir Lietuvoje, ir Vokietijoje, o vėliau ir Čikagoje, kur jis išgyveno likusius savo gyvenimo trisdešimt metų, jis pasinerdavo į lietuvių kultūrinį gyvenimą, kaip į sraunią upę“, — taip kūrėjo vėlesniusios gyvenimo metus apibūdina Z. Žemaitytė.

Visas dail. A. Varno gyvenimo šimtmetis vaizdžiai atspindi šioje, lengvai skaitomoje, monografijoje. Pasakojimai pradami skyriniais, „Vaikystės pėdsakai. Savojo kelio ieškojimai“ ir baigiami „Stengiausi atlikti žmogiškąją misiją“. Taip pat paaiškinimų skyrius ir priedai (čia sužymėtos A. Varno personalinės parodos, kūrinių sąrašas, A. Varno straipsniai ir vertimai, literatūra apie A. Varną). Be to yra pavardžių rodyklė bei reziumė anglų kalba.

Dail. A. Varnas mirė 1979 m. liepos 19 d. Čikagoje. Jo žmona, žinoma Montessori draugijos Lietuvoje pradininkė Marija Varnienė, iškeliavo amžinybėn 1982 m. vasario 2

Paminklinis antkapis dail. Adomui Varnui Čikagos lietuvių Tautinėse kapinėse. Edvardo Šulaičio nuotrauka.

d. Jiedu abu palaidoti Lietuvių tautinėse kapinėse prie Čikagos. Čia pastatytas gražus paminklinis antkapis.

Kaip sako šios monografijos autorė, knygai medžiaga buvo renkama Vilniaus ir Kauno archyvuose, muziejuose, bibliotekose, Vilniaus universiteto fonduose, Čikagos Lituanistikos tyrimų ir studijų centre.

Knygoje pažymima, kad šioje dr. prof. Jono Račkausko vadovaujamoje įstaigoje yra saugomi dail. Magdalenos B. Stankūnienės ir Halinos Molėjienės kruopščiai sutvarkyti dailininkų, gyvenusių ir kūrusių Amerikoje, tarp jų ir Adomo Varno, fondai. Juose yra daug M. Varnienės ranka rūpestingai sudėtų ir aplankus A. Varno ir jo bičiulių rašytų laiško kopijų, laikraščių iškar-

pų, fotografijų.

Įžanginiame žodyje taip pat sakoma, jog fotografas Algimantas Kezys autorei padovanojo A. Varno kūrinių skaidrių, o įdomios medžiagos pateikė prel. Juozas Prunskis. Be to, savo talka prisidėjo Edmundas Jasiūnas, Domicelė Patrutytė, Magdėlena Stankūnienė ir kiti. Knygos išleidimą parėmė Lietuvos Kultūros ministerija, Joniškio miesto savivaldybė ir JAV gyventojai — Juozas Vaineikis, Juozas Mačėnas, Domicelė Petrutytė.

Monografijos redaktorė — Laima Patriubavičienė, dail. Kęstutis Grigaliūnas, rinko ir maketavo bei išleido „Baltos lankos“ (Mėsinų gt. 4, 2001 Vilnius). Kaina nepažymėta. **Edvardas Šulaitis**

Priešų sąrašuose: kas septintas Lietuvos gyventojas

Sovietinis saugumas Lietuvoje 1940-1953 metais. Autoriai: Liudas Truska (MVD-MGB darbuotojų personalinė sudėtis), Arvydas Anušauskas (Teroras ir karo nusikaltimai), Inga Petravičiūtė (Sovietinio saugumo struktūra ir funkcijos Lietuvoje). Išleido Lietuvos Gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras. Didžioji 17/1, LT-2000, Vilnius, 1999 m. Dailininkas — Alfonsas Žvilis.

Nors pagrindiniai sovietinio saugumo archyvai (agentūrinių bylų) 1990-1991 m. iš Lietuvos buvo išvežti į Rusiją, tyrinėtojai apie okupacijos metais veikusių represinę sistemą gali pasakyti ir iš likusios šalutinės medžiagos. Kokia tai buvo mašina NKVD-MVD-NKGB, galima spręsti iš knygoje pateikiamų duomenų: pvz., pirmąjį okupacijos dešimtmetį ir potencialių priešų sąrašus buvo įrašytas kas septintas Lietuvos gyventojas. Represinėse struktūrose tarnavo daugiausia iš kitų Sovietų sąjungos sričių atsiųsti žmonės. Knygoje rašoma: „Čekistų kadrai „išlaisvintai“ Lietuvai buvo telkiami dar vykstant karui. Nuo 1943 m. pavasario Pavlo Posade (prie Maskvos) pradėjo veikti ope-

ratyviųjų darbuotojų rengimo Pabaltijo respublikoms kursai. Čia įsikūrė ir A. Guzevičiaus vadovaujama saugumiečių grupė, kuri telkė čekistų rezervą ir kartu buvo būsimoji LSSR NKGB užuomazga“. 1944 m. vasarą Vilniuje pradėjusios veikti jėgos struktūros nuo pat pradžių buvo rusiškos. Iš knygos autorių pateikto saugumo vadovaujančių kadro sąrašo matyti, kad bent jau į Lietuvą sovietai žiūrėjo labai „atsakingai“: čia buvo siunčiami ypač prityrę, elitiniai saugumo ir karinės kontržvalgybos (liūdnai pagarsėjusio Smers) darbuotojai. Ne tik Vilniuje, bet ir rajonuose saugumui vadovavo Rusijoje buvę viceministrai ir saugumo padalinių vadovai, turintys didelę praktiką darbui užsienyje. Tai vertė daryti Lietuvos situacija — čia 10 metų veikė ginkluotas pasipriešinimas. Lietuviais nebuvo pasitikima, be to, jie nerodė ir didelio entuziazmo, apie ką kalba ne vienas pateiktas dokumentas. Inteligentai nenorėjo prisidėti, o darbo liaudis, iš kurios tarpo atsiradavo norinčių, neturėjo pakankamo išsilavinimo.

„Lietuvos respublika neturi žmonių, kurie galėtų vadovauti mūsų organų apskričių skyriams... mes netgi negalime surasti 2-3 gerų darbuotojų lietuvių, kurie vadovautų darbui respublikos organuose“, CK plenumo 1945 m. kalbėjo saugumo vado pavaduotojas rusas. 1946 m. A. Snieckui jis pranešė, kad nesukomplektuota netgi vertėjų grupė. Buvo prašoma siųsti dirbti į MGB šiuos „patikrintus draugus“: Šifrą Gorbaite, Esterą Grodzenckaitę, Emiliją Kaznycytę, Rezą Keselmanaitę, Aną Kočerginską, Varvarą Krasnenkovą, Raisą Rafaitę, Chaną Rozmanaitę, Eleną Skulevič ir Eleną Šarmaitienę (82 psl.). 1945 m. rudenį žlugo ir sumanymas įlieti į Lietuvos NKVD-NKGB tūkstantį demobilizuotų 16-osios („lietuviškosios“) divizijos karių, nes dauguma atsiųstųjų buvo mažaraščiai ir, be to, rusai, nemokėję lietuvių kalbos. Bergždžios pastangos buvo atvykstančius išmokyti lietuviškai. Šis nutarimas taip ir liko neįgyvendintas. Vykdyti užduotį saugumietis turėjo eiti su vertėju ir apsauga. Natūralu, kad toks slapto darbininko darbas negalėjo būti labai kokybiškas.

Lietuviai buvo gausiai imami tarnauti tik vadinamaisiais stribais. 1944-1953 m. įdarbinta 3,300 stribų. Į Lietuvą 1944-1953 m. dirbti milicijoje ir MGB atsiųsta apie 10,000 kitataučių. Turint galimą, kad tai buvo neeiliniai tarnautojai, galima suprasti, kokios jėgos buvo mestos į naujai okupuotus kraštus. Buvo ir nemažų nuostolių: 1944-1947 m. partizanai nušovė 358 NKVD-MGB darbuotojus, 629 NKVD kariuomenės karių, 996 stribus, 1302 sovietinius ir partinius aktyvistus.

Be tiesioginės kovos su partizaniniu judėjimu okupantams reikėjo milžiniškų pajėgų tyrinėti kiekvieną, bent kiek pasizymėjusį Lietuvos gyventoją biografiją. Į potencialių priešų sąrašus buvo įtraukta 320,000 buvusių partijų ir visuomeninių organizacijų narių: 16,000 tautininkų, 80,000-100,000 šaulių, 160,000 katalikiškų organizacijų narių. Todėl buvo sukuojami archyvai, renkama medžiaga apie Lietuvos nepriklausomybės bei vokiečių okupacijos metų valstybės ir visuomenės veikėjų gyvenimą. Į nepatinkimų sąrašus buvo įtraukti partijų nariai, tie gyventojai, kurie turėjo giminių užsienyje, dvasiškiai. Specialus skyrius domėjosi emigrantais. Saugumo personalo sudėtis nebuvo skelbiama.

Šios sistemos veiklos rezultatai buvo akivaizdūs. Vien per 1940-1941 m. Lietuvą neteko 23,000 lietuvių, kurie atsidūrė už valstybės ribų kaip tremtiniai ir kaliniai (2,000 buvo nužudyti), aukomis tapo 4,000 lenkų, 2,500 žydų.

Knygoje pateikiamos saugumo ir vidaus reikalų organų vadovaujančių darbuotojų biografijos, kai kurių net ir fotografijos, kas užima daugiau kaip pusę knygos (kurioje 415 psl.); taip pat yra vardų rodyklė.

Audronė V. Škiudaitė

• **Šiauliai.** Rugsėjo 12-24 d. Šiaulių vyskupijoje viešojo evangelizacinio grupės *Missio Christi* — jaunuoliai iš Lietuvos, Slovakijos, Lenkijos, Ukrainos. Grupė liudija savo atsivertimus ir išgyvenimus, bando atskleisti Evangelijos prasmę inscenizuodama jos ištraukas, gieda per Mišias.

Pašaukimas

(Atkelta iš 3 psl.)

Kas tai yra talentas! Aš gavau laisvę Paryžiuje, mokykloje. Aš stebėjau, kokią jie laisvę turi. Kaip mes kietai buvome suvaržyti klasikinio meno Lietuvoje. Ta laisvė eina palaipsniui, laiptais, ką ir pamatysite šioje parodoje. Tai bus darbai, sukurti po paskutinės mano parodos 1987 metais. Tai bus nauji darbai nuo 1986 iki 2000 metų. Tik pažiūrėkite, pradėjau nuo vaikystės ir iki 2000 metų. Esu produktyviausia iš visų. Tai ne mano kaltė, tik aš kitaip negalėjau ir nemokėjau gyventi. Aš norėjau, kad mano menas tikrai iš manęs plauktų ir vis plaukia ir plaukia: jau ir nematau, o nekurti negaliu. Aš sulaukiau gražaus amžiaus. 88-į aš sulaukiau birželio 30-ąją dieną. Mūsų karta: Marčilionienė. Tai buvo Murinas, Vizgirda, Pautienius, Rugštelė, Jonušas, ir Petrikonis, Petravičius, Augius, Valius, grafikus visus pažinojau, o ir Lietuvoje dar daugybė. Pvz. Uogintas buvo mano geriausias draugas. Labai puikus žmogus, gero charakterio. Jis buvo labai kūrybingas“.

O dabar mes eisime ir žiūrėsime, kaip išpatypos senos kėdės ir baldai. Dailininkė savo bute gyvena, apsupta savo paveikslų ir galima sakyti prisiminimų. Daugiau kaip du šimtai paveikslų parduota. Ant sienos kabo raudonojo periodo paveikslas. Ar tai buvo džiaugsmingas, ar liūdnas laikas? Tai buvo tiesiog bandymas. Tai turbūt buvo susieta su džiaugsmu. Pirmuosius savo rausvuosius padarė akvarele ir patiko. Vėliau iš Varno našlės gavo daug, tokių raudonų, tiesiog savotiškų, ir pasižiūrėjusi, kad įdomu, kūrė ir toliau. Džiaugsmingai kūrė. Paveikslai — „Debesuotas susitikimas“, „Žvejų namelis“, „Čikaga“, paryžietišku papročiu, Kęstučio darbeliai ant sienos, jo portretai, paveikslas „Gegužinė“, darė atvirutes, pirmąją sukūrė maždaug prieš 50 metų. Dėstė liuanistinėje mokykloje, norėjo, kad vaikai laisvai pieštų, nebūtų suvaržyti, darė kaukes iš medžio žievės. Rašė straipsnius, — „Užeina noras ką nors daryti ir darau. Parodoje bus didelis sūnaus šeimos portretas: dvi dukrelės, žmona, jis pats ir kate, ir paukščiukas“. Parodoje bus apie 50 paveikslų. Jos kūrybą pamėgo ne tik lietuviai, amerikiečiai daug jos darbų yra įsigiję ir kitų tautybių žmonės. Net keturis kartus siuntė savo kūrinius į Lietuvą, belieka tik pavartyti

Lietuvoje išleistą sugrįžusių į Lietuvą lietuvių menininkų darbų katalogą, kad sužinotum, kiek daug dailininkės kūrinių ten gali pamatyti.

Dailininkė formuoja savo aplinką ir pagal grožio dėsnius. Tai ne tik paveikslai, kurie supa mus, besikalbancias, ne, aplinką akį patraukia gražiai išpatytos kėdžių atkaltės, kojos, stalielio plokštuma ir mažos, ir didesnės dėžutės, to dar negana — einam prie mažųjų formų — velykiniai margučiai, paukšteliai tampa tikrais dailės šedevrais, visai išlaisvintais iš utilitarinės priklausomybės. Tie buities elementai turbūt tapo įvairių emocijų būsenų katalizatoriais, dvasiu išgyvenimu, dabar džiugina akį ir taiso nuotaiką.

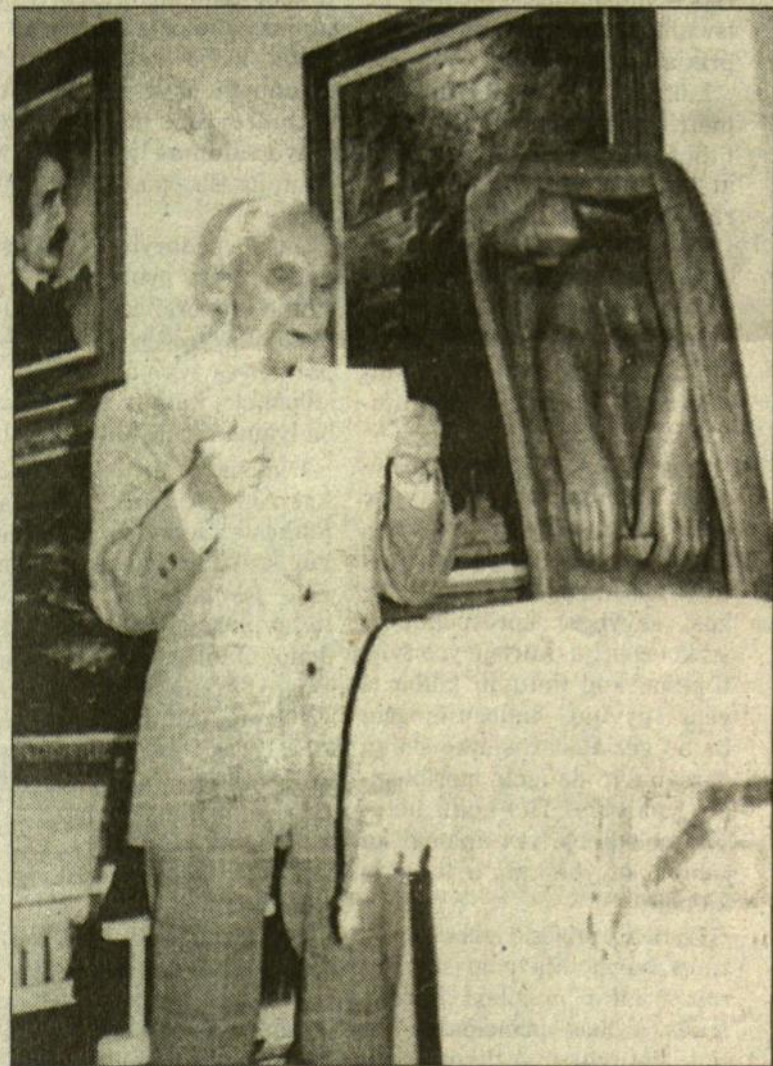
Besikalbant aiškėja, kad Vytelis labai veiklus ir rūpestingas, ir rūpinasi ne tik mamos sveikata, žemiškais buities reikalais, bet ir menu. Gerbia jos meno užsimojimus, globoja brolio Kęstučio kūrybinį palikimą, — „Koks jis kantus ir supratingas, ką aš daryčiau be mano Vytauto?“ Pasakojo apie dukrą Gražiną, kuri iš toli palaiko mamos kūrybinius sumanymus. „Nors gyvenime gal per daug laiko dėl savo meno iš šeimos atėmiau, bet visi man pritarė, padėjo. Tai ir mano vyras Kazimieras gamino rėmus paveikslams, vežiojo į parodas. Kokia aš dėkinga savo šeimai“. Tik aš mastau, kad tai moteris sugeba žymiai plačiau apglėbti gyvenimą ir jos glebyje vienu metu lengvai telpa ir šeima, ir kūryba, buitis ir darbas, ir daugybė, tik jai vienai žinomų, didesnių ir mažesnių rūpesčių.

Geriausiais apie menininkę byloja jos paties menas, jos darbai, į kuriuos menininkas įspaudžia gyvą, impulsyvią dviasios sąsąją su gyvenimo ritmu. Nenuilstanti dailininkė Jadvyga Paukštienė ruošiasi parodai. Tik staiga prisimenu dr. J. Adomavičiaus knygos *Kvieslys sveikaton viršelį*, ant kurio gyvu, minkštu potepiu ir stambia linija apvesta, išryškėja daržovių krūvelė. Manau, kad dailininkė ne tik iliustruoja knygas, ji turėjo sekti daktaro pamokymais, nes iki šių dienų išlaikė gerą atmintį, minčių šviežumą, aiškiai perduoda kūrybines mintis. Dėkoju už malonias praleistas valandas. Čiurlionio galerija kviečia š.m. rugsėjo mėn. 22 d. 7:30 val. p.p. atvykti į Jaunimo centrą, pasigrožėti dailininkės Jadvygos Paukštienės paveikslais, pabūti visiems kartu.

Laima Krivickienė

Jadvyga Paukštienė. „Autoportretas“.

Dail. Adomas Varnas kalba savo jubiliejinėje meno parodoje, minint 90 metų amžiaus sukaktį. Paroda įvyko 1969 m. Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, Čikagoje. E. Šulaičio nuotrauka.